

● اشکال قدرت در بخارا، مهد عظمت*

● تالیف: اُکسانا آناتولیونا سالایووا

● ناشر: فرهنگستان (آکادمی) علوم روسیه

موزه‌ی مردم‌شناسی و قوم‌نگاری پترکبیر
(کونستکامرا)

● سنت پترزبورگ، ۲۰۰۲، ۱۹۰ ص.

● (به زبان روسی)

دکتر سلویوا اُکسانا (solovyova oksana) در سال ۱۹۷۲ در شهر لنینگراد - روسیه به دنیا آمد. بعد از پایان تحصیلات ابتدایی و متوسطه در سال ۱۹۹۰ وارد دانشگاه ST. petersburg، دانشکده تاریخ، دپارتمان مردم‌شناسی و انسان‌شناسی شده و در سال ۱۹۹۵ از آن دانشکده فارغ‌التحصیل گردید. سپس در طی سالهای ۱۹۹۵ تا ۱۹۹۹ به عنوان رزیدنت بخش مردم‌شناسی و انسان‌شناسی موزه پترکبیر (Kunstkamera) و آکادمی علوم روسیه (ST. Petersburg) ادامه تحصیل می‌دهد و در سال ۲۰۰۰ به درجه PhD در رشته مردم‌شناسی از آکادمی علوم روسیه (ST. petersburg) نائل گردید. دکتر اُکسانا در سال ۲۰۰۳ برنده جایزه (مدال - دیپلم و جایزه نقدی) بهترین دانشمند جوان در زمینه تاریخ در روسیه و کشورهای استقلال یافته شد.

کتاب اشکال قدرت در بخارا، مهد عظمت به بررسی فرهنگ سیاسی سنتی ماورالنهر، که بخارای امیرنشین قرن ۱۹ و اوایل قرن ۲۰ نمونه‌ای از آن است می‌پردازد. و شواهدی را از خانان خیه (Khiva) و کوکند (Kokand) در بر می‌گیرد. جمهوری‌های آسیای میانه پس از فروپاشی

● دکتر سلویوا آکسانا (عکس از علی دهباشی)

شوروی به ایالت‌های مستقلی تبدیل شدند. برای درک روند سیاسی کنونی آن‌ها آگاهی از فرهنگ سیاسی سنتی آسیای میانه ضروری است. مطالعه‌ی قدرت سنتی این امکان را فراهم می‌کند که در مورد بنیان‌های سیاست دوره‌ی شوروی و دوره‌ی پس از شوروی به شناخت بهتری برسیم، زیرا سنت تا حد خاصی بر توسعه‌ی استقلال ملی در این کشورها تأثیر نهاده است.

در مقدمه‌ی کتاب، مؤلف به شرح دلایل انتخاب این موضوع، مشکلات پیرامون آن و نیز بررسی مطالعات پیشین و کنونی در خصوص بخارای امیرنشین می‌پردازد و تحلیل مفصلی را از منابع مختلف خود به دست می‌دهد.

تحلیل ساختار حکومت در آسیای میانه بحثی است که فصل اول به آن اختصاص یافته است. مؤلف می‌نویسد که هر دوره‌ی تاریخی آسیای میانه ویژه‌گی‌های خاصی را به فرهنگ سیاسی آن داده است، برای مثال، پذیرفتن اسلام، که در این فرهنگ متجلی است. ساختار حکومت در قرن ۱۹ و ۲۰ (قبل از شوروی) ساختاری سلسله‌مراتبی و دارای سه سطح بود: الف) قدرت مرکزی، ب) قدرت منطقه‌ای، ج) قدرت محلی. گرچه بالاترین قدرت سیاسی و معنوی به رئیس حکومت یعنی امیر واگذار می‌شد، ولی جنبه‌های مذهبی و اداری کاملاً جدا از هم کنترل می‌شدند. مردمان ساکن (سکنه) و کوچ‌نشینان با فرهنگ‌های کاملاً متفاوت قرن‌ها هم

زیستی داشتند. و با این که اسلام مذهب رسمی این ناحیه بود ولی امور روزمره مردم هم از طریق قانون اسلام (شریعت) و هم عرف و عادات اداره می‌شد. این فصل، همچنین به روابط رهبران این سه سطح در سلسله مراتب حکومتی و تعامل نهادهای قدرت می‌پردازد.

موضوع فصل دوم، شیوه‌های مختلف حکومت است. هر جامعه‌ای برای رفع کشمکش‌ها و برخورد‌ها به شیوه‌های صلح‌آمیز و نیز خشونت‌آمیز متوسل می‌شود و البته از این شیوه‌ها یکسان استفاده نمی‌کند. تحلیلی از داده‌های قوم نگاشتی بخارای امیرنشین نشان می‌دهد که «قدرت»، «زور» و «خشونت» در این جا مقوله‌های کاملاً مرتبط به هم هستند. اعمال زور یکی از رایج‌ترین روش‌های قدرت حکومت بوده است. صاحبان قدرت برای رسیدن به اهداف خود دائم از زور استفاده می‌کردند ولی جامعه این مساله را از سوی آن‌ها عمل خشونت‌آمیز تلقی نمی‌کرد. و چنین مدل اداری و اجرایی حکومت برای مردم عادی بود. زیرا تصور الهی بودن ماهیت منشأ قدرت و جبری بودن آن حق استفاده از زور را برای مقامات تأیید شده و موجه می‌ساخت. در بخارا وقوع کشمکش‌ها و رفع و رجوع آن‌ها انواعی داشت: الف) بین مقامات سه سطح حکومتی، ب) بین صاحبان قدرت (مرکزی، مذهبی و محلی) و مردم، ج) بین مردم (فاقد منصب). در این فصل روال‌ها و ریشه‌های این کشمکش‌ها بطور مفصل مورد بحث قرار می‌گیرد و مجازات‌های مختلف نیز تحلیل می‌گردد.

قدرت مقام و موقعیت نقش مهمی در سیاست بخارای امیرنشین داشته است. و بخشی از مدل اداری و اجرایی حکومت به شمار می‌رفته است. در این جا برای توصیف سه سطح مذکور از ضریب قدرت مقام و موقعیت استفاده شده است. روشن است که اعتبار یک صاحب منصب، چه اعتبار شخصی و چه اعتبار شغلی‌اش را قدرت او تعیین می‌کرد. تغییر در شأن و اعتبار مقامات نیز به عنایت خاصی مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

فصل سوم به نمادهای سیاسی سنتی متمرکز شده است. این نمادها بنابر کارکردشان به سه دسته تقسیم می‌شوند: الف) نمادهای قدرت، ب) نشانه‌های نمادین قدرت، و ج) نشانه‌های قدرت. هر دسته از این نمادها نیز مورد بررسی قرار می‌گیرند. واضح است که، بسیاری از خصیصه‌های فرهنگ مادی، نشانه‌های شهرت و قدرت در نظام حکومتی بوده‌اند. آیین و تشریفات معرفی امیر نیز موضوع مورد بحث در این فصل است. و ساختار آن به چهار دوره‌ی اصلی تقسیم می‌شوند: دوره‌ی پیش از بخارا، دوره‌ی بخارا، دوره‌ی پیش از سمرقند و دوره‌ی سمرقند. این فصل صفات و ویژه‌گی‌های رهبری امیر را در ارتباط با این تشریفات شرح می‌دهد، تشریفات، که نقش مهمی در سیاست بخارا ایفا می‌کرد. عوامل سیاسی و غیر سیاسی، اجتماعی شدن سیاسی مردم را تحت تأثیر قرار می‌داد. و این تشریفات و مراسم نشانه‌ی بیرونی این روند

РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
МУЗЕЙ АНТРОПОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ
ИМ. ПЕТРА ВЕЛИКОГО (КУНСТАМЕРА)

О.А. СОЛОВЬЕВА

Лики власти Благородной Бухары

Санкт-Петербург
2002

بود، که اهمیت آن نیز به سطوح سلسله مراتب حکومتی بستگی داشت.
بخش نتیجه یافته‌های اصلی این بررسی را به اختصار جمع‌بندی می‌کند. کتاب به لحاظ
تصویر پر بار است. و حاوی عکس‌هایی (از قرن ۱۹ تا اوایل ۲۰) است از مجموعه‌های متعلق
به موزه‌ی مردم‌شناسی و قوم‌نگاری (کونستاکامرا) فرهنگستان علوم روسیه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بخارا و سمرقند در شیراز

نمایندگی فروش مجله بخارا و سمرقند در شیراز:

کتابفروشی هاشمی - چهارراه مشیر

تلفن: ۰۷۱۱ - ۲۲۲۵۶۶۹